

- 1). BIRMISS.COM.
- 2). Курьер Ленинка.
- 3). ma'lumot.ru.
- 4). tsuull.uz.
- 5). Wikipedia.

6.Sh B. SOLVING PROBLEMS RELATED TO THE TRANSLATION OF TEXTS WITH A HISTORICAL FOCUS //Экономика и социум. – 2023. – №. 7 (110). – С. 86-89.

7.Shonazarova S. BOSHLANG 'ICH SINF OQUVCHILARIDA GEOGRAFIK TUSHUNCHALARNI TAKOMILLASHTIRISHNING METODOLOGIK ASOSI //Молодые ученые. – 2023. – Т. 1. – №. 17. – С. 30-33.

8.Rashidovna S. S. IMPROVING THE FORMATION OF GEOGRAPHICAL CONCEPTS IN THE TEACHING OF NATURAL SCIENCES IN PRIMARY GRADES //Open Access Repository. – 2023. – Т. 9. – №. 10. – С. 93-98.

9.Jurayevich B. O. Ways to Develop Education for Obtaining General Physical Qualities of Young Wrestlers Through Action Games //Indonesian Journal of Multidisciplinary Research. – Т. 3. – №. 1. – С. 153-158.

10.qizi Saydillayeva M. B. MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING RIVOJLANISHIDA FAOLIYAT MARKAZLARINING AHAMIYATI //Results of National Scientific Research International Journal. – 2022. – Т. 1. – №. 7. – С. 420-424.

11.Imanov B. B. Competences in the quality of education and their organization //ASIAN JOURNAL OF MULTIDIMENSIONAL RESEARCH. – 2021. – Т. 10. – №. 5. – С. 419-424.

12.Fazilov O. Y. THE MOTIVATION BASIS OF NAME IN UZBEK AND ENGLISH LANGUAGE LESSONS //Procedia of Theoretical and Applied Sciences. – 2023. – Т. 11. – С. 54-58.

G'aybullayeva Dildora Fayzulla qizi

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti, Toshkent, O'zbekiston

dildoragaybullayeva@gmail.com

JAHON TILSHUNOSLIGIDA FRAZEOLOGIZMLARNING KLASSIFIKATSIYALANISHIGA OID TADQIQOTLAR XRONOLOGIYASI

Annotatsiya

Ushbu maqolada zamonaviy frazeologiya sohasida, xususan, ingliz va rus tilshunosligida ham o'z yechimi topmagan frazeologik birliklarni ta'riflash va ularni tasnif etish masalalariga bag'ishlangan dastlabki tadqiqotlar haqida qisqacha bayon etilgan. Maqolada nazariy ma'lumotlardan unumli foydalanish hamda muammoning o'rganilganlik darajasini ochib berish maqsadida tahliliy, qiyosiy-tipologik, diaxronik metodlar qo'llanilgan. Tahlil qilingan materiallar shuni ko'rsatadi, hozirga qadar frazeologiya tarixida yoritilgan tasniflarning zamonaviy frazeologiyada ham ahamiyati yuqori.

Kalit so'zlar: frazeologiya, frazeologizm, semantik, struktur, kontekstual yondoshuv, tasnif.

Гайбуллаева Дилдора Файзулла кизи

Узбекский государственный университет мировых языков, Ташкент,
Узбекистан
dildoragaybullayeva@gmail.com

ХРОНОЛОГИЯ ИССЛЕДОВАНИЙ ПО КЛАССИФИКАЦИИ ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ В МИРОВОЙ ЛИНГВИСТИКЕ

Аннотация

В данной статье кратко описаны предварительные исследования, посвященные проблемам определения и классификации фразеологизмов, которые пока не нашли решения в области современной фразеологии, в частности, в английском и русском языкознании. Для эффективного анализа теоретической информации и выявления уровня изученности проблемы в статье использованы аналитический, сравнительно-типологический, диахронический методы. Проанализированные материалы показывают, что классификации, рассмотренные в истории фразеологии, имеют большое значение в современной фразеологии.

Ключевые слова: фразеология, фразеология, семантика, структура, контекстуальный подход, классификация.

Gaybullayeva Dildora Fayzulla kizi

Uzbekistan state world languages university, Tashkent, Uzbekistan
dildoragaybullayeva@gmail.com

CHRONOLOGY OF RESEARCHS ON THE CLASSIFICATION OF PHRASEOLOGISMS IN WORLD LINGUISTICS

Abstract

This article briefly describes the preliminary researches devoted to the problems of defining and classifying phraseological units that have not yet found a solution in the field of modern phraseology, in particular, in English and Russian linguistics. To analyze theoretical information and reveal the level of study of the problem effectively, analytical, comparative-typological, diachronic methods were used in this article. The analyzed materials show that the classifications covered in the history of phraseology are of great importance in modern phraseology.

Key words: phraseology, phraseological unit, semantics, structure, contextual approach, classification.

Frazeologiya fani mustaqil fan sifatida shakllanish davrining asosiy qismini bosib o'tgan bo'lsada, haligacha frazeologizmlarning konkret ta'rif, ma'nosi, turlari, oldingi frazeologik birliklarning tasniflash tamoyillari hamda barcha tillar uchun mos keluvchi klassifikatsiyasi mavjud emas. Bu lingvistik muammo frazeologiyani tushunishning 2 xil yondoshuvi bilan bog'lanadi. Bizningcha, frazeologizmlarga aniq ta'rif berishdagi qiyinchiliklar turli tillar frazeologik fondi bilan ham bog'liq.

Tilshunoslikda FB larni klassifikatsiyalash hamda sistemlashtirish masalasiga hozirgi kunga qadar ko'plab urinishlar bo'lganligini ko'rishimiz mumkin. Dastlabki urinish Sh.Balli tomonidan amalga oshirilgan. Tilshunos olim "Очерк стилистики" (Stilistika ocherki) (1905) va "Французская стилистика" (Fransuz stilistikasi) (1909) nomli ilk asarlaridayoq frazeologizmlarni tizimlashtirishning mohiyatini anglab yetgan. Sh.Balli birinchi kitobida iboralarni 4 turga ajratib ko'rsatgan: 1) *erkin birikmalar* 2) *odatiy birikmalar* 3) *frazeologik qatorlar* 4) *frazeologik birliklar*. Ammo shuni ham e'tiborga olish kerakki, Balli ushbu asarda turg'un birikmalarni aniq guruhlariga ajratgan bo'lishiga qaramasdan, ularning batafsil tavsifini yoritmagan.[9, 63] Biroq, muallif 1909-yilda yozib tugallagan "Fransuz stilistikasi" nomli kitobida turg'un birikmalarning ichki imkoniyatlarini yanada chuqurroq o'rganib chiqadi hamda oraliqdagi turlarni (odatiy birikmalar va frazeologik qatorlar) erkin va frazeologik birliklarning tarkibiga kiruvchi birikmalar sifatida bayon etadi. [10]

Jahon tilshunolsigida Ballining sa'y-harakatlari FB larni guruhlash va FBning so'zga ekvivalentlik nazariyasini rivojlantirish uchun muhim qadam bo'ldi. Xususan, rus tilshunosligida I.M.Vulfius va S.I.Abakumovlarning frazeologik klassifikatsiyaga oid ilk o'quv-uslubiy xususiyatga ega maqolalari o'quvchilar e'tiboriga havola etildi. I.M.Vulfius rus turg'un birikmalarining quyidagi guruhlarini ajratib ko'rsatdi: a) ajralmas komponentlardan tarkib topgan birliklar, b) maqollar kabi tuzilgan birliklar va c) sintaktik jihatdan bo'linmas, asosan, so'z o'yinlariga qurilgan iboralar. Vulfius birinchi guruhni idiomalar, ikkinchi guruhni esa idiotizmlar deb nomlaydi. [5, 16] Afsuski, I.M.Vulfius tomonidan ishlab chiqilgan rus frazeologiyasidagi dastlabki klassifikatsiya muvaffaqiyatsizlikka uchradi. Chunki tilshunos tasniflash jarayonida aniq me'zonlarga asoslanmagan, tasniflashni turli mantiqiy negizlarga asoslanib amalga oshirgan edi.

I.M.Vulfius maqolasi chop etilgan aynan o'sha jurnalning 1936-yil 1-sonida yana bir rus tilshunosi S.I.Abakumovning frazeologizmlar klassifikatsiyasiga bag'ishlangan maqolasi e'lon qilindi. E'tirof etish o'rinliki, uning klassifikatsiyasi rus FB larining struktur tuzilishi va etimologik kelib chiqishi bo'yicha qilingan birinchi ish bo'ldi. Shuningdek, tilshunos idiomalarning eng muhim umumiy xususiyatlarini tavsiflashga uringan Ballining izdoshi sifatida frazeologiya tarixida

iz qoldirdi. S.I.Abakumov rus FB larining kelib chiqishini o'rganish jarayonida, rus frazeologik fondida boshqa tillardan o'zlashgan FB lar hamda kalkalash usuli orqali yasalgan turg'un birikmalar mavjudligi haqida daslabki qimmatli ma'lumotlarni qayd etdi. Olimning fikriga ko'ra, semantik uyg'unligi nuqtai nazaridan rus FB lari ikki guruhga bo'linadi: 1) Umumiy ma'nosi komponentlarining ma'nolaridan kelib chiqmaydigan iboralar – idiomalar va 2) tarkibida bir nechta leksik birlik bo'lib, ulardan biri atoqli ot bo'lgan FB lar (masalan, Qora dengiz). Garchi, to'g'ri fikrlar ifoda etilgan bo'lsada, Abakumovning tasnifida kuzatilgan ayrim jiddiy xatoliklar sababli bu klassifikatsiyani ham muvaffaqiyatga erishdi, deyishimiz qiyin. Olim bir tomondan barcha frazeologik birliklarning mavjud xilma-xilligini hisobga olmaydi, ikkinchi tomondan, o'zidan oldin qilingan klassifikatsiyalardagi kabi semantik bo'linishning yagona printsipiga asoslanmaydi. [8, 14]

I.M.Vulfius va S.I.Abakumovlardan keyin rus frazeologik maydoniga V.V.Vinogradov qadam qo'ydi. Mashhur tilshunos dastlabki yondoshuvga ko'ra rus tili frazeologizmlarini semantik tasnif qilishga muvaffaq bo'ldi. Ya'ni akademik FB larning yaxlit holda anglatuvchi ma'nosi va FB tarkibidagi komponent-leksema ma'nosi orasidagi o'zaro semantik munosabat - motivatsiyalanganlik darajasini o'z klassifikatsiyasi uchun asosiy mezon sifatida qabul qildi. Mazkur mezonga asoslangan holda V.V.Vinogradov FB larning 3 asosiy guruhini farqlaydi va ularni quyidagicha nomlaydi: 1) *Frazeologik chatishma* (Фразеологические сращения, phraseological fusion) 2) *Frazeologik butunlik* (Фразеологическое единство, phraseological unit) 3) *Frazeologik birikma* (Фразеологическое сочетание, phraseological combination) [4, 142]

Frazeologiyani keng tushunishning yorqin namoyondalaridan biri bo'lgan N. M.Shanskiy rus tilining frazeologik fondini chuqur o'rganar ekan, V.V.Vinogradovning semantik yondoshuvga asoslangan klassifikatsiyasiga 4-turni ham kiritdi va bu turni *frazeologik ibora* deb nomladi hamda frazeologik iboralar qatoriga paremiologik birliklar, kommunikativ xarakterga ega bo'lgan qanotli so'zlarni ham kiritdi. [6, 84]

Ingliz tili FB larini leksik-semantik belgilari asosida tasniflab, ham semantik ham struktur yondoshuvga ko'ra o'zining struktur-semantik klassifikatsiyani ishlab chiqqan taniqli frazeolog A.I. Smirnitkiy hisoblanadi. Olim o'zining "Ingliz tili leksikologiyasi" (1956) nomli kitobida zamonaviy ingliz tilidagi FB larni *tashkil etuvchi komponentlari orasidagi semantik munosabatiga ko'ra* 2 guruhga ajratadi:

1) Bir semantik ma'no elementiga ega (bitta asosiy so'zdan tashkil topgan) FB lar (одновершинные фразеологические единицы)

2) Ikki yoki undan ortiq to'liq qiymatli komponentga ega (двухвершинные и многовершинные фразеологические единицы) - [3, 212]

Ingliz tili FBlarini kontekstual yondashuv (FBlarning ma'lum bir kontekstda o'zgaras yoki turg'un holda ishlatilishini tavsiflaydigan yondoshuv) asosida tasnif qilgan tilshunos N.N.Amosovning fikriga ko'ra turg'un birikmalar frazemalar va idiomalarga bo'linadi. [7, 186]

G'arb tilshunosligida, xususan, ingliz frazeologiyasida FBlarning ahamiyatga molik bo'lgan tasniflanishidan yana biri A.V.Kunin tomonidan amalga oshirilgan. A.V.Kunin FBlarni semantik xususiyatlariga ko'ra tasniflab, ularni 3 guruhga ajratgan: *frazeologik birliklar (Idiomalar)*, *idiofrazeologik birliklar (Idiofrazeomatizmlar)* va *frazeomatik birliklar (Frazeomatizmlar)* [2, 8]

Zamonaviy ingliz tilida FB larning struktur-semantik va grammatik aspektlarini umumlashtirib yaratilgan yana bir klassifikatsiya ham A.V.Kunin tomonidan ishlab chiqilgan. Ushbu tasnif bo'yicha FBlarning 4 ta yirik guruhi xarakterlanadi: 1. Nominativ FB, 2. Nominativ-kommunikativ birliklar - asosan fe'lli FB, 3. Undov so'zli FBlar hamda 4. Kommunikativ FBlar. [1, 125]

Xulosa sifatida shuni e'tirof etish o'rinliki, rus va ingliz frazeologiyasida frazeologizmlarni klassifikatsiyalash masalasiga doir dastlabki tadqiqotlar nafaqat jahon tilshunosligida balki turkiy tilshunoslikda ham frazeologik birliklarning turli me'zonlarga ko'ra tasniflanishida asosiy manba bo'lib xizmat qilmoqda. Zamonaviy frazeologiya sohasida amalga oshirilgan frazeologizmlar tasnifi zahirida tarixiy-frazeologik nazariyalar asos ekanligini inkor etish qiyin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati

1. А.В. Кунин Курс фразеологии современного английского языка: Учеб. Для ин-тов и фак. Иностр. Яз.— 2-е изд., перераб. — М.: Высш. Шк., Дубна: Изд. Центр “Феникс”, 1996 — 381 с.
2. А.В. Кунин. Большой англо-русский фразеологический словарь. 4-е изд., перераб. и доп. - М.: "Русский язык", 1984. - 944 с.
3. А.И. Смирницкий. Лексикология английского языка. М., 1956. 268 с.
4. В.В.Виноградов Об основных типах фразеологических единиц в русском языке // Виноградов В. В. Избранные труды. Лексикология и лексикография. - М., 1977. - С. 140-161
5. И.М.Вульфус К вопросу о классификации идиомов. — Рус. язык в сов. школе, 1929, №6. С. 12-18
6. Н.М.Шанский Фразеология современного русского языка: Учеб. пособие для вузов по спец. “Русский язык и литература”.— 4-е., изд., испр. и доп. СПб.:— Специальная Литература, 1996 - 192 с.
7. Н.Н.Амосова. Основы английской фразеологии. Издательство Ленинградского Университета., 1963. — 208 с.

8. С.И. Абакумов Устойчивые сочетания слов // Русский язык в школе. 1936. № 1. С. 14
9. Ш.Балли Précis de stylistique: Очерк метода, основанного на исследовании о. современный. -Женева, 1905. - 183 с.
10. Ш.Балли Traité de stylistique française. - Гейдельберг, 1909. - Том. 1-2.

Ibraximova Iroda Bobir qizi

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti

Toshkent, O'zbekiston

iroda0705@gmail.com

ETIMOLOGIK TADQIQOT: DOLZARBLIK, METOD VA MUAMMOLARI

Annotatsiya

Ushbu maqolada etimologiya sohasi, uning o'rganilish tarixi va taraqqiyoti, ushbu soha doirasida faoliyat olib borgan olimlar va ularning soha xususidagi fikrlari bayon etilgan. O'zbek va ingliz tillaridagi etimologik lug'atlar o'rganilgan, natijalar tahlil etilgan. Maqola etimologiya sohasining dolzarbligini, tadqiq jarayonlarining murakkabligini va uning o'ziga xos metodlari borligini ifoda etadi. Maqolada frazeologiya, frazeologik birliklar etimologiyasiga ham oid ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: etimologiya, etimologik lug'atlar, qiyosiy-tarixiy tilshunoslik, frazeologiya, frazeologik birliklar etimologiyasi.

Etimologiya tilshunoslikning muhim va qiziqarli bo'limlaridan biri bo'lib, u so'z va morfemalarning kelib chiqishi va shakllanishini o'rganadi. Uni shuningdek, so'zning kelib chiqishini aniqlashga qaratilgan tadqiqot usullari majmui sifatida ham ta'riflash mumkin bo'lib, tarixiy nuqtai nazardan esa "grammatika" ma'nosida qo'llanilish holatlari ham kuzatiladi (XIX asr).¹⁷

Rus tilshunos-olimi, etimologi Vasiliy Abayev italyan tilshunosi Vittore Pisanining "L'etimologiya: storia – questioni – metodo" asari ruscha tarjimasi - "Etimologiya: istoriya, problemi, metod" (1956) nashriga so'zboshi yozar ekan, quyidagi fikrlarni bayon qiladi:

"So'z tarixi xalq tarixi bilan chambarchas bog'liq. Shuning uchun ham muhim tarixiy va etnogenetik muammolarni hal qilishda etimologik tadqiqotlar birinchi darajali ahamiyatga ega. So'z tarixi, ularning kelib chiqishi va rivojlanishi ayni paytda inson tafakkurining tabiat va ijtimoiy hayot hodisalarini idrok etish,

¹⁷ [Etimologiya - Vikipediya \(wikipedia.org\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/Etimologiya)